

Historia Białorusi

(1917 – 1921)

Wstęp

Upadek monarchii rosyjskiej w czasie pierwszej wojny światowej otworzył szansę znacznych przemian politycznych w Europie Wschodniej. Nastąpiło ożywienie ruchów narodowych na obrzeżach Imperium. W większości przechodziły one podobne etapy w rozluźnianiu swoich stosunków z Rosją. Najpierw wysuwano hasła autonomii kulturalnej, później autonomii politycznej w granicach demokratycznej Rosji na zasadzie federacji, aż po dążenie do suwerenności i własnej państwowości. Podobną drogę, chociaż z dużym opóźnieniem rozpoczął naród białoruski. Przeglądając dokumenty dotyczące **Białoruskiej Republiki Ludowej** widać marzenia o własnym państwie i brak zrozumienia międzynarodowej opinii publicznej.

Białoruska Republika Ludowa

W obliczu rewolucji 1917 roku Białorusini oczekiwali wyłącznie autonomii w ramach federacji rosyjskiej. Nie odrzucili też władzy sowieckiej. Uznawali władze centralne ale lokalnie walczyli o przywództwa z bolszewicką Radą Komisarzy Ludowych Obszaru Zachodniego.

Dnia 27 października 1917 roku w obliczu rosnących wpływów bolszewickich, większość białoruskich partii demokratycznych powołała w Mińsku własną reprezentację. Była to **Wielka Rada Białoruska**. W jej skład weszli między innymi wybitni działacze białoruscy – Jozip Losik i Wiaczesław Adamowicz.

Zwołała ona 5 grudnia 1917 roku do Mińska **Pierwszy Kongres Wszech – Białoruski**. Obradował on w dniach 17 – 31 grudnia 1917 roku. Obrady odbywały się za wiedzą i wsparciem materialnym Ludowego Komisarzatu Do Spraw Narodowości Rosyjskiej Federacyjnej Republiki Radzieckiej. Na zjazd przybyli przedstawiciele guberni: mińskiej, mohylowskiej, witebskiej, smoleńskiej, grodzieńskiej oraz Białorusini z niektórych powiatów guberni kowieńskiej, wileńskiej i brańskiej. Do dnia 14 grudnia 1917 roku do udziału w **Kongresie** zgłosiło się ponad 1800 delegatów – w większości byli to nauczyciele, wojskowi i urzędnicy. Na czele zjazdu stanął przewodniczący **Białoruskiej Rady Wojskowej** Jan Sierada. Uchwały **Kongresu** mówiły o prawie narodu białoruskiego do samostanowienia i niepodległości oraz o przyjęciu demokratycznej formy rządu. W czasie obrad uwidoczniły się różnice polityczne między delegatami ze wschodniej i zachodniej **Białorusi**. Ci piersi przyszłość swojego kraju widzieli w ramach demokratycznej Rosji, drudzy domagali się co najmniej autonomii a nawet niepodległości. **Kongres** wybrał 71 osobową **Wszech – Białoruską Radę Chłopskich, Żołnierskich i Robotniczych Delegatów** zrzeszającą przedstawicieli różnych partii politycznych. W odpowiedzi na to 17 grudnia 1917 roku gmach, w którym obradował **Kongres** został otoczony przez wojska bolszewickie a delegatów rozpędzono. **Rada** przeszła do podziemia. Do połowy lutego 1918 roku udało się bolszewikom nie dopuścić do powstania zwartej białoruskiej siły zbrojnej. Rozbrojono formacje wojskowej, które powstały na całym froncie pierwszej wojny światowej – od Pskowa, Smoleńska, Witebska po Odessę. Zwycięstwo bolszewików na Białorusi okazało się krótkotrwałe.

Dnia 18 lutego 1918 roku rozpoczęła się ofensywa niemiecka. Miała ona wymusić na Rosji przystąpienie do rozmów pokojowych. W ciągu kilku dni Mińsk i większość ziem białoruskich znalazła się pod okupacją niemiecką. Stolica przed wejściem Niemców została wyzwolona przez Polaków i Białorusinów, którzy podzielili ją między siebie. Władze bolszewickie uciekły. Ten stan został potwierdzony w postanowieniach traktatu brzeskiego. Zgodnie z decyzją **Komitetu Wykonawczego Rady Pierwszego Kongresu Wszech – Białoruskiego** został powołany do życia 21 lutego 1918 roku organ wykonawczy **Ludowy Sekretariat Białorusi**. Informował o tym pierwszy akt ustawodawczy „**Hramota do narodu białoruskiego**”. Na jego czele stanął Jozip Waronka. W lipcu 1918 roku zastąpił go Roman Skirmunt. **Sekretariat** był pierwszym rządem niepodległej **Białorusi** ale nie został uznany przez żadne państwo europejskie. Później (w październiku 1918 roku) został przekształcony w **Radę Ministrów**.

W marcu 1918 roku pokój brzeski podzielił Białoruś. Niemcy zatrzymali północno – wschodnią część kraju, którą zajęli przed ofensywą lutową. Pozostała część ziem białoruskich miała być przez nich okupowana do czasu wpłacenia kontrybucji a następnie miała wrócić do Rosji. W czasie rokowań całkowicie zignorowano działaczy białoruskich.

Członkowie Sekretariatu (ministrowie):

- Jazep Waronka – przewodniczący, sprawy zagraniczne,
- Arkadź Smolicz – oświata,
- Jan Sierada – gospodarka,
- Pałuta Badunowa – opieka społeczna,
- Piotra Kreczeuski – kontrola,
- Kastuś Jezawitau – sprawy wojskowe,
- M. Gutman – sekretarz do spraw żydowskich.

Dnia 25 marca 1918 roku powstaje pierwsze w historii formalnie niepodległe państwo białoruskie. Przyjmuje ono nazwę **Białoruska Republika Ludowa**. Jego powstanie zostało obwieszczone w Mińsku Litewskim a niezależność zostaje ogłoszona przy pomocy **Cesarstwa Niemiec**. Nowe państwo nie posiadało własnej armii. **Białoruska Republika Ludowa** rościła sobie prawo do terytoriów byłych guberni Cesarstwa Rosyjskiego – mińskiej, mohylewskiej, witebskiej, smoleńskiej, grodzieńskiej, wileńskiej, części guberni kowieńskiej, chełmskiej i wołyńskiej. Te dwa ostatnie obszary zamieszkałe były w większości przez Ukraińców.

Państwem kierowała demokratycznie wybrana **Rada Białoruskiej Republiki Ludowej**, której **prezydent** pełnił formalnie funkcję głowy państwa. Pierwszym **prezydentem** został Jan Sierada, który kierował **Radą** od marca do czerwca 1918 roku. Po nim przewodnictwo objął Jozep Losik, który od stycznia 1919 roku działał na emigracji. Powołano **rząd Białoruskiej Republiki Ludowej** (na zdjęciu jego pierwszy skład). Gabinetem kierował **premier**. **Rada** energicznie przystąpiła do budowy administracji i edukacji białoruskiej. Ustanowiono Pogoń jako herb Białorusi a na fladze przyjęto kolory: biało – czerwono – biały. Niemcy nie przeszkadzali tym działaniom. Nie wyrazili jednak zgody na tworzenie białoruskich oddziałów wojskowych. Dopiero po kilku miesiącach władze w Berlinie zaczęły poważnie rozważać poparcie białoruskich dążeń niepodległościowych.

Pierwszy rząd Białoruskiej Republiki Ludowej

Rząd działał w warunkach okupacji niemieckiej. Nie uzyskał poparcia ani Niemców ani bolszewików. Ubiegał się jednak o poparcie międzynarodowe. Wysłał misje dyplomatyczne na Ukrainę, Litwę, Łotwę, do Polski, Niemiec, Szwecji, Estonii, Francji i Bułgarii. W wyniku tego Niemcy przekazali część uprawnień białoruskiemu rządowi. Przede wszystkim były to: handel, edukacja, przemysł, opieka społeczna i kultura. Znacznie gorzej przedstawiało się ich realne wykonywanie. Podstawy konstytucyjne nowego państwa zostały określone w tak zwanym **Drugim Akcie Ustawodawczym**. Białoruś została uznana przez Litwę, Łotwę, Estonię, Czechosłowację, Finlandię, Ukraińską Republikę Ludową i Turcję.

Sytuacja zmieniła się radykalnie po klęsce Niemców na froncie zachodnim i zapłaceniu przez Rosję większości kontrybucji. W końcu sierpnia 1918 roku armia niemiecka zaczęła wycofywać się na zachód. Już tylko Litwa utrzymywała stosunki dyplomatyczne z **Białoruską Republiką Ludową**. Na opuszczone przez armię niemiecką ziemie białoruskie wkraczała Armia Czerwona. Władze sowieckie wypowiedziały traktat brzeski 17 listopada 1918 roku i rozpoczęły ofensywę na Białorusi. Po upadku Cesarstwa Niemieckiego jego wojska 10 grudnia 1918 roku opuściły Mińsk, który zajęli bolszewicy. W styczniu 1919 roku praktycznie **Białoruska Republika Ludowa** przestała istnieć. Był to kres białoruskich dążeń niepodległościowych.

Ziemie białoruskie utracone przez Rosję w wyniku pokoju brzeskiego zajęła sowiecka Armia Czerwona. Sowietzi utworzyli wtedy formalnie niezależną a faktycznie pod każdym względem kontrolowaną przez Rosję Radziecką, **Białoruską Socjalistyczną Republikę Radziecką**. Już 1 stycznia 1918 roku grupa komunistów białoruskich na terenie kontrolowanym przez Armię Czerwoną ogłosiła w Smoleńsku powstanie sowieckiego państwa na Białorusi. Znajdowały się tu tymczasowe władze sowieckiego tak zwanego Obwodu Zachodniego, który formalnie obejmował ziemie białoruskie. Dnia 5 stycznia 1918 roku Armia Czerwona bez walki zajęła Mińsk. 7 stycznia 1919 roku przeniesiono do Mińska stolicę **Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej**.

Tak miał wyglądać mundur armii **Białoruskiej Republiki Ludowej**.

Dnia 27 lutego na części terytorium **Białoruskiej Republiki Ludowej** powołano **Litewsko – Białoruską Republikę Rad**. Rościła ona pretensje do terenu obecnej Litwy, Białorusi oraz części Polski (Suwalskie i Podlasie). Faktycznie bolszewikom nie udało się opanować Podlasia i zachodniej Litwy. Siedzibą władz było Wilno. Republika została zlikwidowana przez polską ofensywę w sierpniu 1919 roku. Formalnie została rozwiązana 1 września 1919 roku przez własny rząd, który wycofał się do Smoleńska.

Władze **Litewsko – Białoruskiej Republiki Rad**:

- Przewodniczący Komitetu Centralnego Litewsko-Białoruskiej Partii Komunistycznej: Vincas Mickevičius-Kapsukas
- Przewodniczący Centralnego Komitetu Wykonawczego: Kazimierz Cichowski
- Przewodniczący Wileńskiej Rady Delegatów Robotniczych i Żołnierskich: Kazimierz Cichowski
- Przewodniczący Rady Komisarzy Ludowych: Vincas Mickevičius-Kapsukas

- Ludowy komisarz finansów: Kazimierz Cichowski
- Ludowy komisarz komunikacji: Aleksander Jakszewicz
- Ludowy komisarz kontroli państwowej: Stanisław Berson
- Ludowy komisarz oświaty: Julian Leszczyński, Alaksandr Czarwiakou
- Ludowy komisarz pracy: Szimen Dimansztejn
- Ludowy komisarz spraw wewnętrznych: Zigmas Aleksa-Angarietis
- Ludowy komisarz spraw wojskowych: Józef Unszlicht
- Ludowy komisarz spraw zagranicznych: Vincas Mickevičius-Kapsukas
- Ludowy komisarz sprawiedliwości: Mieczysław Kozłowski
- Ludowi komisarze bez teki: Konstantinas Kiernavičius, Pranas Svotelis-Proletaras i Ajzik Wajnsztejn

W lutym 1919 roku wybuchła wojna polsko – bolszewicka. Pojawia się szansa na realizację koncepcji federacyjnej proponowanej przez Naczelnika Państwa Polskiego Józefa Piłsudskiego. Realizacja tego programu na Białorusi związana jest z postacią generała **Stanisława Bułaka – Bałachowicza**. Urodził się 10 lutego 1883 roku w Mejszjach w powiecie brianskim. **Bułak – Bałachowicz** był oficerem kawalerii Imperium Rosyjskiego. W roku 1914 został zmobilizowany i wcielony do 2 Pułku Ułanów Kurlandzkich. Odznaczył się w walkach koło Sochaczewa i Kowna. W 1915 roku otrzymał stopień oficerski i został dowódcą szwadronu. Wojnę światową skończył jako rotmistrz sztabowy wielokrotnie odznaczony najwyższymi orderami rosyjskimi. Po rewolucji przez krótki czas służył w armii bolszewickiej. Następnie wraz ze swoim 1 pułkiem łuckim przedarł się spod Pskowa do Estonii, gdzie walczył w różnych formacjach „białych” w czasie wojny estońsko – bolszewickiej. Walczył między innymi w armii generała Judenicza. Służąc w armii „białych” za szczególne zasługi wojenne otrzymał w 1919 roku stopień generała majora. Dowodząc korpusem odznaczył się w walkach o Gdow, który odebrał bolszewikom. Następnie wraz z wojskami estońskimi generała Laidonera zdobył Psków. W czasie walk z bolszewikami nawiązał on kontakt z Naczelnym Dowództwem Wojska Polskiego i oddał swój oddział do jego dyspozycji. Generał przeszedł z Estonii śmiałym rajdem przez pozycje bolszewików na czele swojego oddziału do pozycji polskich pod Dyneburgiem. Formacja ta składała się z około 800 żołnierzy – Rosjan Białorusinów, Litwinów, Łotyszy, Estończyków i Polaków. Nastąpiło to po zawarciu estońsko – bolszewickiego traktatu pokojowego w marcu 1920 roku. Po reorganizacji w Brześciu nad Bugiem w kwietniu 1920 roku grupa została włączona do 3 Armii generała Edwarda Rydza – Śmigłego. Od czerwca 1920 roku oddział generała **Bałachowicza** walczył w składzie Wojska Polskiego na froncie bolszewickim na obszarze Polesia. W czasie walk liczebność oddziału rosła – zasilali go wzięci do niewoli czerwonoarmiści i dezercerzy. Mimo strat grupa zwiększyła liczebność do 1800 piechurów i 800 kawalerzystów. „**Bałachowcy**” uczestniczyli w odwróceniu wojsk polskich. Po 15 sierpnia 1920 roku brali udział w zwrocie zaczepnym z nad Wieprza i bitwie warszawskiej. Przemierzając się w kierunku Włodawy osiągnęli swój największy sukces militarny, 26 września 1920 roku zdobyli Pińsk, gdzie wzięli do niewoli 2400 bolszewików, w tym sztab 4 Armii. Rozkazem Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego za te zasługi 28 września 1920 roku wojska generała **Bułak – Bałachowicza** otrzymały nazwę **Ochotniczej Armii Sprzymierzonej** jako odrębny oddział sojusznicy. Sam dowódca nazywał oddział Rosyjską Ludową Armią Ochotniczą. Ostatecznie jej liczebność zbliżyła się do około 20 tysięcy żołnierzy.

Podjęto też pewne decyzje polityczne. Dnia 1 lipca 1919 roku premierzy Rzeczypospolitej Polskiej i **Białoruskiej Republiki Ludowej** (istniejącej już tylko na wygnaniu) Ignacy Jan Paderewski i Anton Łuckiewicz ogłosili w Paryżu projekt budowy federacji dwóch państw. Przewidywał on wspólną politykę zagraniczną i obronną. Do sojuszu

polsko – białoruskiego nie doszło ze względu na opory znacznej części białoruskich polityków. 13 grudnia 1919 roku na fotelu premiera rządu emigracyjnego Białorusi Łuckiewicz zastąpił nastawiony niechętnie wobec Polski Wacław Łastouski. Przeciwko sojuszowi był również polski obóz narodowy żądający bezwarunkowej inkorporacji ziem wschodnich Rzeczypospolitej w granicach z 1772 roku. Po rozpoczęciu negocjacji polsko – sowieckich w Mińsku jesienią 1920 **emigracyjny rząd białoruski** przebywający w Kownie na czele z premierem Łastouskim podpisał z Litwą 13 listopada 1920 roku umowę o „powstrzymaniu polskiego imperializmu”.

Po zawarciu rozejmu między Polską i bolszewicką Rosją 12 października 1920 roku w Rydze, armia białoruska od 5 listopada 1920 roku prowadziła samodzielne działania bojowe na terenie **Białorusi** zajętej przez sowietów. Generał **Bułał – Bałachowicz** i jego oddziały 10 listopada 1920 roku zajęły Mozyrz. W tym mieście ogłoszono niepodległość **Republiki Białoruskiej** i powołano jej rząd. Po kilku dniach oddziały bolszewickie rozpoczęły kontrofensywę i zmusiły oddziały białoruskie do powrotu na terytorium Polski. Granicę polską wojska białoruskie przekroczyły 28 listopada 1920 roku. Tu generał i jego żołnierze zostali internowani. Stanisław **Bułał – Bałachowicz** nie został przyjęty do Wojska Polskiego i nie został zweryfikowany w stopniu generała brygady. Mimo to przez całe dwudziestolecie międzywojenne występował w polskim, generalskim mundurze wyjściowym. Po wojnie polsko – bolszewickiej **Bałachowicz** mieszkał w Warszawie i prowadził działalność polityczną. Generał w 1939 roku na czele oddziału białoruskich ochotników, który sam zorganizował, walczył w składzie Wojska Polskiego. Jego żołnierze uczestniczyli w obronie Warszawy. Generał zginął w Warszawie 10 maja 1940 roku na ulicy Paryskiej na Saskiej Kępie podczas próby aresztowania przez Gestapo.

Pokojowy traktat ryski podzielił obszar dzisiejszej **Białorusi** między Polskę i Rosję Radziecką. Był to kres możliwości utworzenia państwa białoruskiego w federacji z Polską. Większość polskiej delegacji na rozmowy pokojowe w Rydze była pod wpływem Narodowej Demokracji i nie podzielała federacyjnych planów Naczelnika Państwa, który ostatecznie musiał z nich zrezygnować ze względu na realia polityczne i militarne. Białoruskie ambicje były nie do zaakceptowania dla bolszewików. Granica Rzeczypospolitej została wytyczona wzdłuż linii II rozbioru z niewielką korektą na jej korzyść w postaci Pińska i Nieświeża. Tereny te zostały bezpośrednio włączone do Polski jako województwa białostockie, nowogródzkie, pińskie i wileńskie. Zdaniem polityków endeckich ludność tych terenów miała być poddana polonizacji. Większe miasta tego bardzo słabo zurbanizowanego obszaru to Grodno i Brześć nad Bugiem. Po podziale terytoriów, na których formalnie istniała **Białoruska Republika Ludowa** między Polskę i sowiecką Rosję, jej **Rada** nie zaprzestała działalności. Najpierw przeniosła ją na terytorium Litwy. Od 1920 roku **Rada** rezydował w czeskiej Pradze. Po zajęciu Czechosłowacji przez Niemców władze białoruskie przeniosły się do Paryża a od 1950 roku kontynuują swoją działalność w kanadyjskim Toronto.

Białoruś sowiecka po raz pierwszy

W 1921 roku jedyną strukturę państwową tworzyła **Białoruska Socjalistyczna Republika Radziecka**. W roku 1924 i 1926 powiększono jej terytorium o ziemie zajęte wcześniej przez sowiecką Rosję. Wschodnia granica Białorusi przyjęła kształt odpowiadający dzisiejszemu. Nastąpił okres rozwoju białoruskiej kultury, języka i edukacji. Charakter narodowy miała organizacja szkolnictwa, administracja, kultura a nawet instytucje partyjne. W 1921 roku utworzono **Białoruski Uniwersytet Państwowy** a rok później **Instytut Kultury Białoruskiej**, z którego w 1926 roku wyłoniła się **Białoruska Akademia Nauk**. Wszystko to spotkało się ze sprzeciwem działaczy partyjnych, inteligencji, urzędników i

wojskowych mówiących po rosyjsku i przyniosło niewielkie efekty. Ludzie ci nie chcieli uczyć się białoruskiego. Brakowało też kadr mówiących w tym języku. Taka polityka miała dwa cele: utrwalenie władzy komunistycznej na Białorusi oraz przeciwdziałanie polskiemu wpływom i oddziaływanie na Białorusinów mieszkających w Rzeczypospolitej. Wiązało się to jednak z odrzuceniem dotychczasowego dorobku kultury białoruskiej i szerzeniem kultury proletariackiej. Działalność ta miała też cele propagandowe. Proces ten źle wpływał na kształtowanie się narodu białoruskiego. Wzrosło znaczenie języka białoruskiego, który z mowy chłopów przeistoczył się w język administracji, szkolnictwa i kultury. Nie trwało to jednak długo. W 1929 roku rozpoczyna się proces rusyfikacji **Białorusi** i odwrót od dotychczasowej polityki. Język białoruski zostaje całkowicie usunięty z techników i szkół wyższych, od pierwszej klasy szkoły podstawowej obowiązkowy jest rosyjski. Samo używanie języka białoruskiego stało się niebezpieczne i mogło prowadzić do uznania kogoś za narodowego demokratę i zesłania do łagru lub karą śmierci. W 1933 roku zreformowano język białoruski upodobniając go do rosyjskiego.

Represje stalinowskie doprowadziły do wyniszczenia białoruskiej inteligencji. Na terenie Białorusi represjami lat trzydziestych zostało dotkniętych od dwóch do trzech milionów ludzi a śmierć poniosło ponad sześćset tysięcy. Tragiczne skutki przyniosła kolektywizacja, która doprowadziła do spadku liczby ludności wiejskiej o milion. Chłopi zostali przygotowani do przyjęcia „nowych” więzi kulturowych. Rozprawiono się też z Cerkwią Prawosławną. Liczba czynnych świątyń spadła z 1500 istniejących przed przejściem władzy przez bolszewików do dwóch. Wszystko to doprowadziło do powstania mentalności kołchoźnika – niewolnika, który nie przejawia żadnej inicjatywy, czeka na rozkazy z góry, jest całkowicie obojętny na wszelkie przejawy życia społecznego, a jego główną rozrywką jest pijaństwo. Nowe więzi społeczne miały sowiecki wymiar kulturowy i posługiwały się językiem rosyjskim.

Białoruś polska.

Zachodnia część Białorusi znalazła się w granicach II Rzeczypospolitej. Zamieszkiwało ją ponad 1 350 tysięcy Białorusinów. Władze polskie starały zaniżyć tę liczbę i nie prowadziły polityki przychylniej Białorusinom. Zlikwidowano odrębne szkolnictwo białoruskie, niszczone cerkwie, opóźniano reformę rolną, sprowadzano na teren Białorusi osadników z centralnej Polski. To wszystko miało służyć polonizacji Kresów. Te działania pchały Białorusinów w stronę komunizmu i **Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej**. Blisko powiązana z **Komunistyczną Partią Zachodniej Białorusi Białoruska Włościańsko – Robotnicza Gromada** w szczytowym momencie rozwoju w roku 1926 liczyła ponad 100 tysięcy członków. Ugrupowanie to w swoim programie postulowało zjednoczenie z Białorusią sowiecką. Było to świadectwem jednoczenia się Białorusinów nie tyle wokół programu komunistycznego co narodowego. Liczono, że w ramach Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich stanie się możliwe budowanie państwowości białoruskiej. Sytuacja nie zmieniła się na polskiej części Białorusi po przewrocie majowym i przejściu władzy przez sanację. Działacze białoruskich spotykały liczne represje, między innymi wzięto ich w Berezie Kartuskiej. Dalej prowadzono politykę asymilacji, w latach trzydziestych nie było już w II Rzeczypospolitej żadnych liczących się organizacji białoruskich. Białoruska świadomości narodowa rosła w opozycji do państwa polskiego i jego instytucji.

Białoruś w czasie II wojny światowej

Białoruś szczególnie boleśnie została dotknięta skutkami wojny. Poniosła ogromne straty ludnościowe i materialne. W roku 1941 mieszkało na terenie dzisiejszej Białorusi 9,2 miliona mieszkańców, by spaść w roku 1944 o 32 % (6,3 miliona). W tej liczbie są obok zabitych wcieleni do armii, wysiedleni i uchodźcy. Liczba ludności rosła bardzo wolno (stan przedwojenny odbudowano dopiero w roku 1972) również ze względu na przesiedlenia stalinowskie przeprowadzone w latach pięćdziesiątych. Od roku 1941 na terytorium Białorusi trwa ciągła wojna domowa. Powstaje bardzo silna partyzantka radziecka – w 1944 roku liczyła 143 tysiące członków i realizowała strategię wojenną sowieckiego dowództwa. Bardzo aktywna Armia Krajowa działała w ramach polskiego państwa podziemnego. Ożywili się białoruscy działacze narodowi, którzy szukali porozumienia z niemieckimi władzami. Starali się budzić wśród ludności świadomość narodową i reprezentować ją wobec okupanta. Wszystkie te grupy miały sprzeczne interesy. Komuniści zwalczali zarówno narodowców, jak i Niemców, wrogo odnosili się również do Armii Krajowej. Polacy pragnęli zachować stan z okresu międzywojennego i stali w opozycji wobec wszystkich. Bardzo krótko po podpisaniu umowy polsko – sowieckiej w 1941 roku do zerwania stosunków dyplomatycznych w roku 1943 podejmowali próby współpracy z partyzantką sowiecką. Później wzajemne stosunki przerodziły się w trwałą i ostrą konflikt. Niemcy do 1943 roku prowadzili dziwną politykę, policja i SS zwalczały białoruskich narodowców a administracja cywilna chciała się z nimi porozumieć i wykorzystać do walki z komunistyczną partyzantką. Ta sytuacja doprowadziła do tego, że Niemcy zgadzali się na otwieranie białoruskich szkół i instytucji kultury a jednocześnie przeprowadzali masowe egzekucje i grabież mienia. Narastały konflikty narodowościowe i wyznaniowe. Białoruska policja pomocnicza utworzona za zgodą władz niemieckich walczyła z komunistyczną partyzantką, którą w większości tworzyli Białorusini. Białoruscy narodowcy próbowali szukać porozumienia z Polakami i rozmawiać o możliwości tworzenia wspólnego państwa federacyjnego. Dopiero w 1943 roku, kiedy na tereny wschodniej Białorusi wkroczyła Armia Czerwona, Niemcy zgodzili się na powołanie **Centralnej Rady Białoruskiej** jako organu doradczego przy niemieckim komisarzu generalnym. Radzie przyznano wąskie kompetencje: częściową kontrolę nad opieką społeczną, kulturą i szkolnictwem. Powołano liczącą dwadzieścia pięć tysięcy ludzi **Białoruską Obronę Krajową**. Formację wykorzystywano do walki z partyzantką komunistyczną i do służby wartowniczej. Celem tych działań narodowców białoruskich pod niemiecką okupacją było umocnienie poczucia patriotyzmu i odrębności narodowej oraz wychowanie młodej inteligencji. Zamiary te w dużej mierze zostały zrealizowane. Złudzeniem jednak były nadzieje na odbudowanie białoruskiej państwowości pod protektoratem hitlerowskich Niemiec.

Białoruś sowiecka po raz drugi

Wyzwolenie przez Armię Czerwoną nie poprawiło sytuacji narodu białoruskiego. Formalnie zachowano swobodę językową, większość książek drukowano po białorusku, faktycznie jednak poddano rusyfikacji szkolnictwo. Były to jednak tylko pozory dawnej polityki. Tuż po wojnie rozpoczęto przesiedlanie Białorusinów w głąb Związku Sowieckiego. Zesłania objęły od około miliona do półtora miliona osób. Rozwijające się od początku XX wieku elity narodowe spotkała fizyczna likwidacja. W miejsce wysiedleńców sprowadzono kilkaset tysięcy Rosjan. Osiedlali się przede wszystkim w miastach i nie asymilowali się z miejscową ludnością. Byli to przede wszystkim funkcjonariusze państwowi i partyjni, naukowcy, nauczyciele. Wywierali oni decydujący wpływ na kulturalny i językowy charakter

kraju. Przystąpiono do jawnej rusyfikacji kraju usuwając język białoruski ze szkolnictwa i życia kulturalnego.

Godło **Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej**. niewiele różni się od współczesnego.

W roku 1985 już tylko 23 % szkół podstawowych prowadziło naukę w języku białoruskim – głównie na wsi i w małych miastach. Tylko 9 % wydanych na **Białorusi** książek napisano po białorusku. Nie wymagano znajomości języka białoruskiego na uczelniach. Stopniowo zaprzestano kształcenia nauczycieli w tym języku. W latach sześćdziesiątych, siedemdziesiątych i osiemdziesiątych **Białoruś** przeżywa proces intensywnej urbanizacji. Przenosząca się do miast ludność wiejska musiała posługiwać się językiem rosyjskim, oznaczało to wzrost prestiżu i awans społeczny. Pogłębiało to proces rusyfikacji. Cały system edukacyjny, media, dzieła kultury przekazywały wizję historii **Białorusi** podporządkowaną sowieckiej propagandzie. W średniowieczu istniała jednolita pod względem etnicznym i politycznym Ruś. Rzeczpospolita Obojga Narodów była państwem jedynie polskim. **Białoruś** zaś została stworzona dopiero przez bolszewików w 1919 roku z niczego. „Mitem założycielskim” obecnej **Białorusi** jest II wojna światowa i „wielka wojna ojczyzniana” – bohaterska walka z okupantem hitlerowskim. Członków działających w okresie niemieckiej okupacji organizacji narodowych przedstawia się jako kolaborantów. Zwycięstwo nad faszyzmem jest do dziś na **Białorusi** głównym składnikiem świadomości historycznej. Nie funkcjonuje w niej praktycznie przed-sowiecka historia kraju.

Podsumowanie

W podsumowaniu trzeba stwierdzić, że tragiczny finał białoruskiej idei niepodległościowej wynikał z wyjątkowo nieprzychylnych okoliczności zewnętrznych, polityki obcych państw i sytuacji wewnętrznej kraju. Białorusini nie potrafili odrzucić sporów partyjnych i skonsolidować się wokół idei państwowej, jako celu nadrzędnego. Działacze lewicowi wysuwali na plan pierwszy potrzebę głębokich reform społecznych. Spotykało się to ze sprzeciwem umiarkowanej części polityków i nie mogło być zaakceptowane przez wszystkich mieszkańców niepodległej Białorusi. Większość działaczy białoruskich za swoje marzenia o niepodległym państwie zapłaciła cenę najwyższą, ponosząc śmierć w okresie represji stalinowskich. Oceniając narodziny białoruskiej idei państwowej należałoby jeszcze zapytać o plany związane z tworzeniem państwa, o sposób powoływania i funkcjonowania najwyższych organów władzy, o zawieranie sojuszy z sąsiadami, o strukturę administracyjną, o oddziaływanie na opinię publiczną i międzynarodową, o postawę mieszkańców ziem uznanych za terytorium przyszłego państwa białoruskiego. Trzeba by przeanalizować

przyczyny porażki. W działaniach zmierzających do budowy własnego państwa szczególnie zwalczano bolszewików, których historiografia radziecka przedstawia jako twórców białoruskiej państwowości. Bardzo trudno było ze względów psychologicznych dokonać zerwania z Rosją. Wśród działaczy białoruskich ścierały się dwie orientacje – wschodnia i zachodnia, co doprowadziło do ich rozbitcia na kilka obozów i utrudniało porozumienie. Nadal funkcjonował podział na ugrupowania katolicko – szlacheckie i prawosławno – chłopskie. Białorusinom nie udało się utworzyć liczącej się siły wojskowej. Brakowało wsparcia ludności chłopskiej, miasta zamieszkiwali przede wszystkim Żydzi i Rosjanie. Nie było też poparcia międzynarodowego dla idei państwa białoruskiego. Wielu historyków uznaje, że bez **Białoruskiej Republiki Ludowej** nie powstała by **Białoruska Socjalistyczna Republika Radziecka** i nie mogłaby powstać niepodległa **Białoruś** w 1991 roku.

Zdaniem wielu historyków Białorusini nie tylko ulegli rusyfikacji ale stali się ludźmi sowieckimi. Projekt utworzenia narodu sowieckiego nigdzie nie doczekał się równie pełnej realizacji jak na Białorusi. Tylko niewielka część społeczeństwa nie uległa temu procesowi i stara się zmienić społeczeństwo białoruskie. Jen z białoruskich historyków stwierdza: „zacofane niegdyś gospodarczo społeczeństwo białoruskie przeszło po rewolucji bolszewickiej prawie bezpośrednio od pojęcia chłopskiej ojcowizny do idei radzieckiej ojczyzny”. Awans społeczny w Polsce to przejęcie przez chłopów tradycji szlacheckich, na Białorusi wiązany był z przyjęciem sowieckiej kultury i świata wartości, których nośnikiem był język rosyjski. Białorusi postrzegają świat w kategoriach klasowych a nie narodowych, dlatego własny język w świadomości społecznej postrzegany jest jako gorszy, używany przez warstwy niższe, niewykształcone i wiejskie. Język tutejszy porzuca się dla wyższej pensji, wraz z edukacją i przejściem do miasta. Sytuację współczesnej Białorusi charakteryzuje praca pod znamienym tytułem „Białoruś – państwo bez narodu”.